

**AANVULLING OP
ATLAS VAN DE MACHT**

EEN EINDE AAN DE WAPENWEDLOOP

**AANVULLING OP
ATLAS VAN DE MACHT**

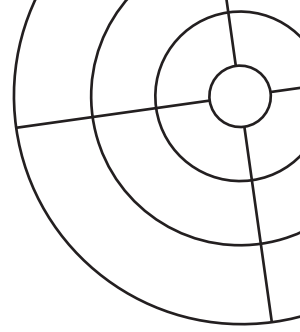
EEN EINDE AAN DE WAPENWEDLOOP

**Sarah Dobbe
Guido van Leemput
Bram Roovers**

foto's omslag
MSgt Donald Allen/DVIDS©
en Wikimedia©

april 2024 **SP**

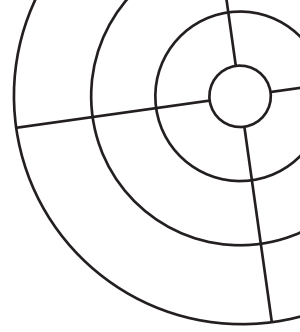
EEN EINDE AAN DE WAPENWEDLOOP

INHOUD

1 WAAROM EEN NIEUWE ATLAS?	7
2 PERMANENTE OORLOG: VERSCHUIVENDE WERELDORDE	9
3 DE NEDERLANDSE WAPENEXPORT	12
4 EU: VAN SOFTPOWER NAAR MACHTSBLOK	15
5 EEN MILITAIR-INDUSTRIEEL-FINANCIËEL COMPLEX	19
6 WAPENWEDLOOP EN KERNWAPENS	22
7 ONS PLEIDOOI	25

EEN EINDE AAN DE WAPENWEDLOOP

1 WAAROM EEN AANVULLING OP DE ATLAS VAN DE MACHT?

Niet lang na de val van Kaboel in augustus 2021 besloot de SP een studie te doen naar de relatie van de immer voortdurende oorlogen en de wapenindustrie als verdienmodel. Eind 2021 verscheen 'Atlas van de Macht, wapenhandel en permanente oorlog'.

De val van Kaboel markeerde het einde van de grote interventieoorlogen in de periode 2001 - 2021. De oorlogen in Afghanistan, Libië en Irak hadden niets opgeleverd en de landen in puin achtergelaten. En hoewel de hoofdmacht uit Irak is verdwenen zijn er nog steeds Westerse, waaronder Nederlandse, troepen aanwezig om de 'vrede' te bewaken.

In de twee jaar hierna zijn er grote ontwikkelingen geweest. De permanente oorlog is niet verdwenen, maar sterk van karakter veranderd en uitgebreid. De permanente oorlog heeft op grote schaal postgevat in Europa en dat leidt tot een grote bewapeningsgolf.

Op moment van schrijven is er een grote oorlog in Oekraïne gaande, een campagne van Israël tegen de bevolking van Gaza en de Palestijnse bevolking, laaien oude conflicten in Irak, het zuiden van Libanon weer op en sturen Westerse landen oorlogsschepen naar de Rode zee. De gevolgen en mensenrechtenschendingen van de burgeroorlog in Soedan zijn catastrofaal. De discussie over een wapenwedloop met Rusland wordt concreet gemaakt met wapenproductie. Daarbij worden zulke grote investeringen in de wapenindustrie voorgesteld dat het woord 'oorlogseconomie' in het spraakgebruik heeft postgevat.

Tegelijkertijd beleeft de wapenindustrie gouden tijden. Als het aan de NAVO, de legerleiding en veel politieke partijen ligt wordt een krachtige wapenindustrie gefinancierd, opgebouwd of uitgebreid en dat geldt ook voor de EU.

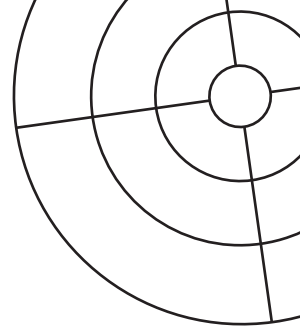
Voor de SP is dit de aanleiding om een vervolg te maken op de Atlas van de Macht uit de winter van 2021- 2022. In deze nieuwe versie vindt u een overzicht van de nieuwste ontwikkelingen op het gebied van oorlog, bewapening, de wapenindustrie en de financiering ervan. Een aantal thema's is hetzelfde gebleven maar de ontwikkelingen gaan op alle gebieden snel.

Met deze publicatie wil de SP inzicht verschaffen in de economische belangen en processen die achter de bewapening en permanente oorlog liggen. Ook willen wij aantonen dat deze economische belangen niet overeenkomen met de belangen van de werkende klasse wereldwijd, ook al wordt dat in het maatschappelijk debat wel zo gepresenteerd.

PERMANENTE OORLOG IN 2024

Grant Shapps, de Britse minister van Defensie, stelde op 15 januari 2024 dat we niet langer in een naoorlogse periode leven, maar in een vooroorlogse periode.¹ Op welke oorlog hij doelde vertelde hij niet, welke vijand vertelde hij evenmin. Deze woorden zijn angstaanjagend maar inmiddels helaas ook normaal.

¹ Are we heading for World War Three – and is Britain's military ready? | Chatham House – International Affairs Think Tank

Het begrip permanente oorlog (in de Amerikaanse publieke opinie wordt ook gesproken van *endless wars*, eindeloze oorlogen) verklaarden we van toepassing op de Westerse militaire bemoeienis in het mondiale Zuiden, zoals de invallen in Irak (2003), Afghanistan (2001) en Libië (2011). In alle gevallen was niet duidelijk hoe deze operaties tot een goed einde moesten worden gebracht. Er komt geen einde aan en leidt vaak tot een volgende oorlog. Tegelijkertijd zijn er politieke en economische belangengroepen die profijt hebben van zulke oorlogen.

De oorlogen die hier genoemd zijn, zijn uitgevoerd door 'Westerse' landen, waarmee met name landen als (West-)Europa, de VS en Australië worden bedoeld. Maar Rusland heeft in de laatste 40 jaar ook twee operaties in het 'mondiale Zuiden' (voorheen bekend als ontwikkelingslanden, opkomende landen of Derde Wereld) uitgevoerd die slecht zijn afgelopen. Hieronder vallen Afghanistan in 1979, die zo uit de hand liep dat het een belangrijke bijdrage aan het einde van de Sovjet-Unie heeft geleverd en Syrië in 2015, waar tien jaar later nog steeds bloedige gewapende conflicten spelen.

In de tussentijd groeiden de spanningen tussen het Westen en Rusland om de toekomst van Oekraïne. Deze spanningen leidden in 2014 tot de Maidan revolutie in Kyiv, de opstanden in de Donbas regio en de Russische inname van de Krim. De definitieve ommekeer kwam op 24 februari 2022 toen Rusland een illegale inval in Oekraïne begon. Dat heeft tot een buitengewoon grote en bloedige oorlog geleid waarvan het einde nog lang niet in zicht is.

De spanningen tussen Rusland en de NAVO-landen leiden tot een enorme herbewapening van Europa. De defensiebegrotingen zijn inmiddels dramatisch verhoogd. Permanente oorlog en permanente bewapening dreigen nog lang hand in hand te gaan. De oorlog in Oekraïne leidt tot een steeds verdere confrontatie van grootmachten.

De botsing heeft andere conflicten in de wereld in een stroomversnelling gebracht. De Israëliëse bezetting van Palestina kwam in oktober 2023 weer tot een gewelddadige uitbarsting die tijdens dit schrijven tot een bloedige Israëliëse campagne tegen de Gazaanse bevolking leidt en waar grove mensenrechtenschendingen worden begaan. Deze campagne wordt politiek en militair door het Westen, waaronder Nederland, gesteund.

De aanvallen van de Jemenitische organisatie Ansar Allah, de Houthi's in de volksmond, op Israëliëse en andere schepen in de Rode Zee hebben tot grote onrust bij het internationale bedrijfsleven geleid en tot Amerikaanse bombardementen in Jemen. Inmiddels is, zonder VN-mandaat, een EU-missie in het gebied begonnen waar ook Nederland met oorlogsschepen aan bijdraagt.

Al deze conflicten zijn gelaagd. Op de achtergrond speelt de groeiende vijandigheid tussen de VS en China die in verschillende proxy-oorlogen wordt uitgevochten. De rest van de wereld wordt in kampen opgedeeld. Hierin domineert de logica van de machtsblokken: 'Ben je niet met ons, dan ben je tegen ons.' Diplomatie, neutraliteit en internationaal recht delven het onderspit. Wat na de Tweede Wereldoorlog bekend stond als de internationale rechtsorde erodeert in een nieuw imperialistische machtsblokkenstrijd. De wereld raakt steeds verder weg van vrede.

2 PERMANENTE OORLOG: VERSCHUIVENDE WERELDORDE

Toenmalig CDA-minister van Buitenlandse Zaken Wopke Hoekstra schreef in april 2023 aan de Tweede Kamer: ‘Het groeiende economische belang van vooral Aziatische landen – in het bijzonder China – en andere opkomende regionale machten in de *Global South* heeft ertoe geleid dat deze zich nadrukkelijker uitspreken in multilaterale fora en in toenemende mate grotere zeggenschap binnen die fora opeisen. Daarbij hechten zij vaak sterk aan hun soevereiniteit, en lijken regelmatig alleen bereid verantwoordelijkheid te dragen voor de aanpak van mondiale vraagstukken in ruil voor meer macht en zeggenschap in belangrijke organen.’²

Een groot probleem volgens de minister. De steun van landen in het Mondiale Zuiden voor de politiek van de Verenigde Staten en Europa is steeds minder vanzelfsprekend. Deze landen kunnen niet zomaar meer als bijwagen van het Westen worden gezien maar hebben steeds vaker het belang van hun eigen bevolking op de eerste plaats staan. Dat dit wennen is voor leden van de Westerse politieke elite, zoals Hoekstra, is aandoenlijk maar ook enigszins begrijpelijk.

Met Columbus’ ontdekking van Amerika in 1492 is een tijdperk van Westers kolonialisme en imperialisme ingeluid dat in de late 19^e en begin 20^e eeuw haar hoogtepunt (of beter dieptepunt) kende. Na de Tweede Wereldoorlog is de formele en militaire aanwezigheid van Westerse landen in het mondiale Zuiden weliswaar grotendeels beëindigd, economisch en diplomatiek gezien bleef de koloniale wereldorde in stand.

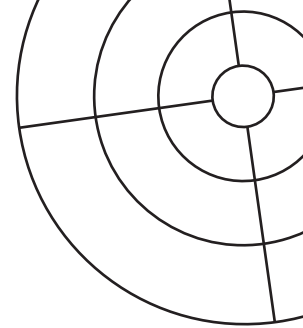
De verstikkende aanwezigheid van Westerse bedrijven, gesteund door economische instituten als het IMF en de Wereldbank, remden voor een groot deel de economische en soms politieke ontwikkeling van landen in het mondiale Zuiden en ontzegde de lokale bevolking toegang tot de natuurlijke rijkdom van die landen. De VN, die de diplomatieke orde van na de Tweede Wereldoorlog belichaamde, gaf grote macht aan landen in het Westen. Hierdoor hebben relatief kleine landen als Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk wel vetorecht in de VN-veiligheidsraad, inclusief het recht op kernwapens, maar landen als India, de grootste democratie ter wereld, niet.

De minister van Buitenlandse Zaken van die grootste democratie, Subrahmanyam Jaishankar, verwoorde het dan ook treffend in juni 2022: ‘Europa moet het idee ontgroeien dat haar problemen de problemen van de wereld zijn.’³ Hij zei dit als reactie op aanhoudende kritiek van Westerse landen dat India niet duidelijker stelling nam tegen de illegale Russische invasie in Oekraïne. De agressie van Poetin in Oekraïne is weerzinwekkend, hierover zijn de meeste mensen, ook in het mondiale Zuiden, het eens. Dit wil echter nog niet zeggen dat die landen zich vanzelfsprekend achter het Westen scharen of hun vingers willen branden aan een conflict dat op de eerste plaats tussen het Westen en Rusland plaatsvindt.

Vanuit het perspectief van die landen is een neutrale en afwachtende houding begrijpelijk. Voor Westerse leiders is het wennen. Vaak wordt dan ook achter de neutrale houding van landen als Brazilië, India en Zuid-Afrika de hand van China gezien, die met een internationaal complot tegen het Westen bezig zou

² Beleidskader Mondiaal Multilateralisme | Beleidsnota | Rijksoverheid.nl

³ ‘Europe Has to Grow Out of Mindset That Its Problems Are World’s Problems’: Jaishankar (thewire.in)

zijn. De logica van de machtsblokkenstrijd: 'bent je niet met ons, dan ben je tegen ons.' In werkelijkheid is het andersom. Landen in het Zuiden worden door hun economische ontwikkeling onafhankelijker van het Westen en kiezen een politiek die het belang van hun bevolking vooropstelt. China speelt hier handig op in door een alternatief te bieden op de Verenigde Staten en Europa.

Daar komt bij dat het Westen in de ogen van het grootste gedeelte van de wereldbevolking als hypocriet en onbetrouwbaar wordt gezien. De illegale inval in Irak in 2003 staat bij de meeste mensen in Afrika, Azië en Zuid-Amerika nog in het geheugen gegrift. De beschuldigingen van het Westen aan Rusland dat je geen andere landen binnen mag vallen worden daarmee niet bijster geloofwaardig bevonden. De invallen in Afghanistan en Libië helpen hierin niet mee. In de ogen van neutrale toeschouwers zit er geen verschil in al deze oorlogen, wie de dader ook is. De enige constante is de dood van duizenden, tienduizenden en honderdduizenden onschuldige mensen. Hier komt nog een halve eeuw aan Amerikaanse interventiepolitiek in Zuid-Amerika, Afrika en Azië overheen. Dit alles bevestigt het beeld van de VS en het Westen als een bedreiging, een beeld dat in de hoofden van veel mensen in het mondiale Zuiden postgevat heeft, niet geheel onterecht.

Als kers op de taart komt hier het Israëliësch-Palestijns conflict overheen. Veel mensen in het mondiale Zuiden sympathiseren sterk met de Palestijnen, waarin zij een restant zien van Westerse koloniale overheersing. De woede om het vreselijke lot van de Palestijnen speelt een belangrijke rol in de publieke opinie van de bevolking in die landen. Dat was al zo vóór 7 oktober 2023. Na die datum komt dit in een stroomversnelling. Op die dag breekt Hamas uit de Gazastrook en doodt het ruim duizend onschuldige Israëliësche burgers en neemt het zo'n honderdvijftig mensen als gijzelaar terug de Gazastrook. Een afschuwelijke en onacceptabele daad van terreur. De reactie van Israël hierop gaat alle proporties te boven. Wat begon als een reactie op de terreurdaad van Hamas is ontaard in een nietsontziende moordpartij op de onschuldige burgerbevolking van Gaza, waarvan er inmiddels meer dan 32.000 door het Israëliësche leger zijn vermoord, het grootste deel vrouwen en kinderen.

Het nietsontziende geweld van het Israëliësche leger, in combinatie met het blokkeren van hulpgoederen aan de Gazaanse bevolking, waarmee Israël op het moment van schrijven een hongersnood veroorzaakt, en verontrustende uitspraken van de Israëliësche elite heeft verschillende instanties waaronder het internationaal gerechtshof en VN-rapporteur Francesca Albanese ertoe gebracht het woord 'genocide' in de mond te nemen.⁴ Vooral die laatste stelt dat het 'aannemelijk' is dat hier sprake van is.⁵

De steun van Westerse landen als Nederland, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en vooral de Verenigde Staten voor Israël en diens politiek blijft echter onverminderd groot. Ondanks alles wat sinds oktober 2023 is gebeurd blijft Nederland van plan een defensiesamenwerking met Israël aan te gaan en onderdelen van F-35 gevechtsvliegtuigen te leveren. Het Nederlandse demissionaire kabinet zoekt zelfs naar manieren op de uitspraak van de rechter hierover te omzeilen.⁶ Dit tot grote woede van de bevolking en de landen van het mondiale Zuiden. Zij zien hierin de bevestiging van hun vermoeden dat niet voor iedereen dezelfde regels gelden. Het internationaal recht geldt niet voor het Westen en Israël mag doorgaan met de moordpartij in Gaza en de illegale bezetting van de Westelijke Jordaanoever. De geloofwaardigheid van het internationaal recht en de heersende wereldorde komen steeds verder onder druk te staan. Het Westen raakt diplomatiek geïsoleerd.

⁴ Tussenwonnis Internationaal Gerechtshof: Israël moet genocide in Gaza voorkomen (nos.nl)

³ VN-rapporteur: redelijke gronden om aan te nemen dat Israël genocide pleegt | Trouw

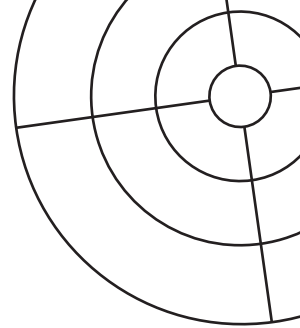
⁶ Kabinet zoekt na verbod naar andere wegen voor leveren F-35-onderdelen aan Israël (nos.nl)

Al in het jaar 2000 schreef de Indiase historicus Dipesh Chakrabarty over het proces dat hij 'provincialising Europe' noemde: 'van Europa een provincie maken.' Europa en Noord-Amerika domineren de wereldpolitiek niet langer maar zijn slechts twee van de werelddelen, niet meer, niet minder. Dit proces is al lang geleden in gang gezet, maar is door de oorlogen in Oekraïne en Gaza versneld. Landen krijgen meer mogelijkheden om hun eigen politiek te formuleren en er ontstaan alternatieven voor een door het Westen gedomineerde wereldorde. Van een unipolaire (door de VS gedomineerde) wereld gaan wij naar een multipolaire (meerdere wereldmachten) wereld.

Een proces waarin landen gelijkwaardiger worden wordt door de dominerende wereldmacht als een bedreiging gezien. Deze reactie is begrijpelijk, maar gevaarlijk. Een situatie waarbij een grootmacht krampachtig aan hegemonie probeert vast te houden draagt het zaad van oorlog in zich. Het is aan de huidige wereldleiders en de mondiale werkende klasse om zo een wereldoorlog te voorkomen.

Ongeacht wat het Westen van deze ontwikkeling vindt, de ontwikkeling vindt plaats. De leiders van Europa en Noord-Amerika zouden er goed aan doen zich er naar te voegen, al zou het slechts uit eigenbelang zijn. Wil het Westen een betrouwbare partner blijven van de landen in het mondiale Zuiden zal het als een gelijkwaardige partner moeten gaan opereren. Zo niet, dan raakt het Westen verder geïsoleerd. Een politiek van steeds verder gemilitariseerde machtsblokken leidt uiteindelijk tot oorlog. En vergeet niet: getalsmatig zijn de Westerse landen verreweg in de minderheid.

Voor socialisten bieden deze ontwikkelingen ook een kans. Een kans om te werken aan een rechtvaardiger wereldorde waarbij menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit centraal staan. Een wereldorde waarbij landen niet door elkaar gedomineerd worden en als middel worden gebruikt, maar waarbij het welzijn van alle mensen centraal staat.

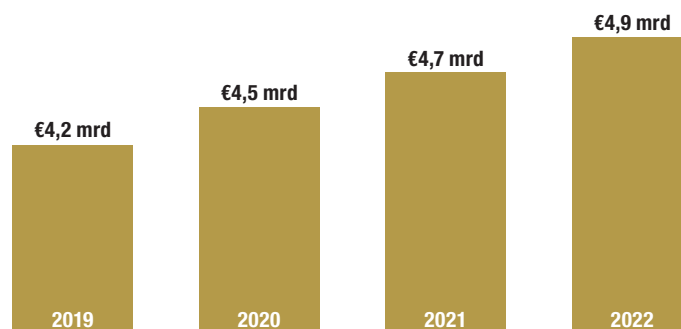

3 DE NEDERLANDSE WAPENEXPORT

Als gevolg van de oorlog in Oekraïne en de groeiende onrust in de wereld besteden Europese landen weer meer geld aan defensie. Nederlandse bedrijven in de bijbehorende industrie, zoals scheepsbouwers en radarfabrikanten, profiteren daarvan. De omzet van Nederlandse defensiebedrijven is de afgelopen jaren met honderden miljoenen euro's gegroeid. Geschat wordt dat in 2022 bijna 5 miljard euro is verdiend en dat komt mede door de toenemende spanningen in de wereld, waaronder het uitbreken van de oorlogen in Oekraïne en het Midden-Oosten.

DE OMZET VAN NEDERLANDSE DEFENSIEBEDRIJVEN IS DE AFGELOPEN JAREN MET HONDERDEN MILJOENEN EURO'S GEGROEID⁷

Bron: RTL Nieuws

Met name bedrijven zoals Thales of scheepsbouwer Damen profiteren van de recente oorlogen. Volgens Thales is defensie en de industrie dan ook geen 'vieze industrie', maar hard nodig om de maatschappij veilig te houden. Ook de Nederlandse regering geeft toe dat er groei in de defensie-industrie wordt verwacht: 'Er is een sterke groeiverwachting voor de wereldwijde defensie-industrie.'⁸

DUIDELIJK RISICO OP MENSENRECHTENSCHENDINGEN

In het voorjaar van 2024 kwam de doorvoer van onderdelen van het F-35-vliegtuig in de publieke belangstelling. Op Nederlands grondgebied, in Woensdrecht, is een Europees depot voor onderdelen van de Amerikaanse F-35-straaljager. Vanuit dit depot worden in Europa en Israël gebruikte F-35-toestellen voorzien van reserveonderdelen. De regering wil deze onderdelen doorvoeren naar Israël. De F-35 wordt door Israël ook ingezet bij de oorlog in Gaza, waarbij duizenden burgers reeds zijn omgekomen.

Diverse maatschappelijke organisaties betwistten dit beleid bij de rechter en kregen uiteindelijk gelijk van het Gerechtshof in Den Haag.

⁷ Nederlandse defensie-industrie profiteert van groeiende spanningen RTL Nieuws, 11 februari 2024, <https://www.rtlnieuws.nl/economie/artikel/5434081/defensie-industrie-nederland-profiteert-van-groeiende-spanningen>

⁸ Verslag informele Raad Buitenlandse Zaken Defensie 30-31 januari 2024, d.d. 6 februari 2024, https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2024Z01816&did=2024D04126

De rechter benadrukte dat met het doorverkopen van onderdelen aan Israël een te groot risico wordt genomen op de betrokkenheid bij de schending van internationaal recht. De rechtbank oordeelde dat het 'duidelijke risico' een reden moet zijn van verhindering van de doorvoer van deze reserveonderdelen.⁹ Toch liet de Nederlandse regering het er niet bij zitten. De staat ging in cassatie. Sterker nog: uit interne documenten blijkt dat het kabinet naar omwegen zoekt om de onderdelen toch te leveren, ondanks de uitspraak van de rechter.¹⁰

Een opvallend commentaar op de rechterlijke uitspraak kwam er van Maxime Verhagen, ex-minister van Buitenlandse Zaken (februari 2007 tot oktober 2010 en minister van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie en tevens vicepremier in het kabinet-Rutte I van oktober 2010 tot 5 november 2012). Verhagen is momenteel werkzaam voor Lockheed Martin, de producent van de F-35 en hij was 'verbaasd' over het vonnis. 'Buitenlandse krijgsmachten zullen wel twee keer nadenken voor ze fregatten bij Damen laten bouwen, een radar bestellen bij Thales of voertuigen kopen van Defecture. De concurrentie op de defensiemarkt is hevig, een order sneller verloren dan gewonnen. Nederland en zijn defensie-industrie hebben indirect van het Haagse hof een gevoelige tik gekregen.' Aldus deze vertegenwoordiger van Lockheed Martin.¹¹

NEDERLAND MOET ZEGGENSCHAP OVER WAPENEXPORT NIET UIT HANDEN GEVEN

Het kabinet wil toetreden tot een defensieverdrag met andere Europese landen waardoor de zeggenschap van het Nederlandse parlement over wapenexport uit Nederland wordt verkleind. Voor het zogenaamde 'Verdrag van Aken' is nog veel te weinig publieke belangstelling, maar de gevolgen zijn verstrekkend.

Een verontrustend recent rapport van het European Network Against Arms Trade laat zien dat de lobby en de invloed van de wapenindustrie op de roep om militarisering in Europa groot is. Het netwerk waarschuwt ook terecht dat de focus op het versterken van de wapenindustrie ten koste gaat van de focus op diplomatie en vredesopbouw, waardoor vrede verder weg komt te staan. Ze waarschuwen ook voor de gevolgen van een mondiale wapenwedloop, omdat met meer productie van wapens er ook meer wapens verkocht moeten worden, en daarmee ook wapenexporten die oorlog en repressie over de hele wereld aanwakkeren. Waar gaan al die extra wapens heen?

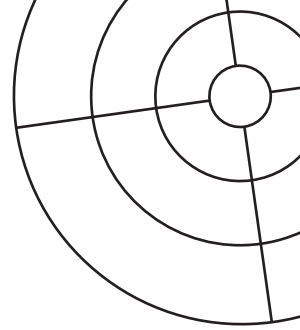
Deze laatste vraag is belangrijker dan ooit. In principe is het nu zo dat de export van wapens uit Nederland wordt gecontroleerd op de mogelijke inzet ervan bij mensenrechtenschendingen, genocide en oorlogsmisdaden.

Aan deze controle wordt getornd: de Nederlandse regering wil toetreden tot het 'Verdrag inzake exportcontrole in het defensiedomein'. Het zogenaamde Verdrag van Aken. De kern van het verdrag, waar ook Duitsland, Frankrijk en Spanje bij aangesloten zijn, is dat de exporteur van het eindproduct de voorwaarden voor export bepaalt. Als Nederland wapenonderdelen naar bijvoorbeeld Frankrijk doorvoert en een Franse fabrikant de wapens in elkaar zet, dan beslist Frankrijk over de uiteindelijke uitvoer.

⁹ Nederland moet de uitvoer van F-35-onderdelen naar Israël stoppen, Den Haag, 12 februari 2024, <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Gerechtshoven/Gerechtshof-Den-Haag/Nieuws/Paginas/Nederland-moet-de-uitvoer-van-F-35-onderdelen-naar-Israel-stoppen.aspx>.

¹⁰ Kabinet zoekt na verbod naar andere wegen voor leveren F-35-onderdelen aan Israël (nos.nl)

¹¹ Ons land internationaal onbetrouwbare partij; defensieorder sneller verloren dan gewonnen, De Telegraaf, 13 feb 2024

De geschiedenis leert dat bij wapenexport Frankrijk een stuk minder streng toetst op mogelijke mensenrechtenschendingen. Er zijn tal van kritische rapporten verschenen over Franse wapenexporten naar de Verenigde Arabische Emiraten, Saoedi-Arabië, Egypte - zelfs Rusland na de inval van de Krim kreeg wapens van Frankrijk.

Niet alleen moeten we waken voor een wapenwedloop waarbij de productie van zoveel mogelijk wapens een doel op zich wordt, waar vooral de wapenindustrie van profiteert en waar vrede als doel uit het oog wordt verloren. Ook moeten we zorgen dat wapens niet in de verkeerde handen terecht komen en door foute regimes tegen onschuldige burgers worden ingezet. Het Nederlandse parlement moet de zeggenschap over de wapenexport behouden. Het kan niet zo zijn dat Nederland straks stilzwijgend de zeggenschap over wapenexport aan Frankrijk, Duitsland en Spanje heeft gegeven. Verzet tegen dit verdrag van Aken is daarom nodig en terecht.

De hierboven beschreven ontwikkelingen laten zien hoe de oorlog in Oekraïne de wapenbedrijven ten goede komt en het Nederlandse beleid beïnvloedt. Ondanks de nu al hoge defensie-uitgaven wordt voor meer investeringen in de wapenindustrie gepleit. Daarnaast wordt naar manieren gezocht om de regulering van wapenhandel te verzwakken. Dit zien we terug bij de levering van F-35 onderdelen aan Israël, waar de regering een gerechtelijke uitspraak probeert te omzeilen, en in de Nederlandse toetreding tot het verdrag van Aken, waarmee de zeggenschap over onze wapenexport wordt weggegeven.

4 EU: VAN SOFT POWER NAAR MACHTSBLOK

De Europese Unie is ooit begonnen als een vredesproject. De Europese Economische Gemeenschap (EEG) bracht als voorloper van de Europese Unie de erfvijanden Duitsland en Frankrijk in een economisch samenwerkingsproject en deed de onderlinge (militaire) spanningen verdwijnen. De EEG werd een politieke unie en de laatste tien jaar is een gezamenlijke militaire politiek gegroeid. De oorlog in Oekraïne heeft deze politiek verder gestimuleerd. De mogelijke verkiezingen van Donald Trump tot president van de VS, in november 2024, zal druk zetten op de Europese militaire afhankelijkheid van de Verenigde Staten en zal een stimulans zijn om de militaire politiek van de EU tot nieuwe hoogten te brengen.

De militaire begrotingen van de Europese NAVO-landen zijn sterk gestegen van 236 miljard dollar in 2015 naar 375 miljard in 2023.¹² Daarnaast zullen de komende jaren nieuwe stappen worden gezet in de ontwikkeling van een zelfstandige buitenlandse én defensiepolitiek in de EU. Als gevolg van de grote geopolitieke ontwikkelingen bestaat de kans dat de EU zich wil gaan ontwikkelen tot zelfstandig militair machtsblok in de wereld-grootmacht-competitie. Dit vereist een enorme militarisering, een verhoging van de militaire uitgaven en meer bevoegdheden op militair en diplomatiek vlak op het niveau van de Europese beleidsmakers.

VAN VREDESBEWARENDE UNIE MET DIPLOMATIE NAAR EEN MILITAIRE GROOTMAGT?

De directe voorganger van de EU, de EEG is in 1957 begonnen als uitdrukkelijke vrede-bewarende organisatie tussen de toenmalige grootmachten van West-Europa. De EEG was een succesvol blijvende poging om de gevolgen van de Tweede Wereldoorlog voor zes West-Europese landen gezamenlijk te boven te komen. In de decennia die volgden op de oprichting nam het aantal West-Europese landen toe. Na einde van de Koude Oorlog en het uiteenvallen van het Warschau Pact¹³, de Comecon¹⁴ en de Sovjet-Unie werd ook voormalige leden van het Warschau Pact en Comecon lid van de EU, in november 1993. Inmiddels heeft de EU 27 leden. De EU werd voorgesteld als 'soft power'. De macht van de EU zou door middel van ontwikkelingswerk, diplomatie en economische sturing worden uitgevoerd. Niet met de 19e-eeuwse koloniale projecten of imperialistische oorlogen of door middel van militarisering en dreiging.

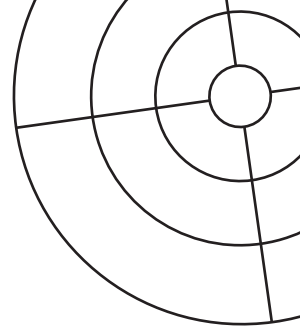
Van de 27 lidstaten van de EU zijn er op dit moment vijf geen lid van de NAVO. Zweden is, in maart 2024, als laatste EU lidstaat toegetreden tot het NAVO-bondgenootschap. Dan blijven Oostenrijk, Cyprus, Ierland en Malta over als 'neutrale' landen die wel lid zijn van de EU.

Bij de Top van Vilnius op 11 juli 2023 zijn in de slotverklaring passages opgenomen over de band van de EU en de NAVO. Daarbij wordt gesteld dat de NAVO de waarde van een sterkere en beter uitvoerbare Europese Defensie waardeert die een versterkte trans-Atlantische band en wereldwijde veiligheid dient. Een militaire EU die aanvullend is aan de NAVO en er praktisch mee kan samenwerken. Als gevolg van de oorlog in Oekraïne is de samenwerking tussen de NAVO en de EU belangrijker geworden.

¹² Explosives Wachstum: Europas Militärausgaben im Aufwärtstrend, Telepolis, Jürgen Wagner, 14 januari 2024, <https://www.telepolis.de/features/Explosives-Wachstum-Europas-Militaerausgaben-im-Aufwaertstrend-9596966.html>

¹³ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Warschaupact>

¹⁴ <https://nl.wikipedia.org/wiki/Comecon>

De EU kent sinds het Verdrag van Lissabon ook een militaire politiek. Dat verdrag werd in 2009 van kracht. Daarvoor was er ook al begonnen met projecten voor een Europese defensie-industrie of het Europeanisering van militaire politiek. Sinds 2009 wordt dat militair beleid geleidelijk uitgebreid.

In het Verdrag staan bepalingen over een buitenland- en militair beleid die militair optreden bij de EU mogelijk maken.¹⁵ Dat heeft geleid tot het Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid.¹⁶ Dit beleid is beschreven in latere wijzigingen van het Verdrag van Lissabon.¹⁷ De ontwikkeling van een Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid is relatief traag gegaan, hoewel er enkele stroomversnelling waar te nemen zijn geweest. In de zestien jaar sinds het Verdrag van Lissabon is aan het uitwerken van het Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid, het Europees Defensiefonds en de Europese Vredesfaciliteit gewerkt.¹⁸ Daarbij werd ook een EU-commissaris voor de buitenlandpolitiek ingesteld.¹⁹ Sinds december 2019 is dat de Spanjaard Borrell. De afgelopen jaren is een aantal structurele maatregelen genomen die de industriële en politieke samenwerking in de EU moeten vergroten. Het gaat om de volgende onderwerpen.

In 2021 werd het Europees Defensie Fonds van kracht en bracht een ommekeer naar een militaire EU teweeg. Het Europees Defensie Fonds is een groot programma om samenwerking binnen de Europese defensie-industrie en kennisinstellingen te stimuleren. Voor het 2021 was 1,2 miljard euro beschikbaar (ruim 300 miljoen euro voor onderzoek, en de rest voor ontwikkelingsprojecten). Het Europees Defensie Fonds is een stimuleringsproject voor de Europeanisering van de wapenindustrie, en daarmee ook voor de Nederlandse Defensie- en veiligheidssector.

¹⁵ The Treaty of Lisbon <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/5/the-treaty-of-lisbon>

Mutual defence clause (Article 42.7 TEU)

If a Member State is the victim of armed aggression on its territory, the other Member States shall have towards it an obligation of aid and assistance by all the means in their power, in accordance with Article 51 of the United Nations Charter. This shall not prejudice the specific character of the security and defence policy of certain Member States. Commitments and cooperation in this area shall be consistent with commitments under the North Atlantic Treaty Organisation, which, for those States which are members of it, remains the foundation of their collective defence and the forum for its implementation.

Solidarity clause (Article 222 TFEU)

1. The Union and its Member States shall act jointly in a spirit of solidarity if a Member State is the object of a terrorist attack or the victim of a natural or man-made disaster. The Union shall mobilise all the instruments at its disposal, including the military resources made available by the Member States, to:

- (a) prevent the terrorist threat in the territory of the Member States;
- (b) protect democratic institutions and the civilian population from any terrorist attack; - assist a Member State in its territory, at the request of its political authorities, in the event of a terrorist attack; (b) assist a Member State in its territory, at the request of its political authorities, in the event of a natural or man-made disaster.

2. Should a Member State be the object of a terrorist attack or the victim of a natural or man-made disaster, the other Member States shall assist it at the request of its political authorities. To that end, the Member States shall coordinate between themselves in the Council.

3. The arrangements for the implementation by the Union of the solidarity clause shall be defined by a decision adopted by the Council acting on a joint proposal by the Commission and the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. The Council shall act in accordance with Article 31(1) of the Treaty on European Union where this decision has defence implications. The European Parliament shall be informed. For the purposes of this paragraph and without prejudice to Article 240, the Council shall be assisted by the Political and Security Committee with the support of the structures developed in the context of the common security and defence policy and by the Committee referred to in Article 71; the two committees shall, if necessary, submit joint opinions.

4. The European Council shall regularly assess the threats facing the Union in order to enable the Union and its Member States to take effective action.

¹⁶ De werking van het GVDB wordt uiteengezet in titel V (Algemene bepalingen inzake het extern optreden van de unie en specifieke bepalingen betreffende het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid) en hoofdstuk 2 (Specifieke bepalingen betreffende het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid) en afdeling 2 (Bepalingen inzake het gemeenschappelijk veiligheids- en defensiebeleid) van het Verdrag van Lissabon. Afdeling 2 omvat vijf artikelen: de artikelen 42 tot en met 46. De rol van het Europees Parlement in het kader van het GBVB en het GVDB wordt gedefinieerd in titel V, hoofdstuk 2, afdeling 1 (Gemeenschappelijke bepalingen) en in artikel 36. De financieringsregelingen voor beide beleidskaders worden uiteengezet in artikel 41.

¹⁷ Met name in Protocol nr. 1 (betreffende de rol van de nationale parlementen in de Europese Unie), Protocol nr. 10 (betreffende de permanente gestructureerde samenwerking, ingesteld bij artikel 42 van het Verdrag betreffende de Europese Unie) en Protocol nr. 11 (inzake artikel 42 van het Verdrag betreffende de Europese Unie), alsook in Verklaring 13 en Verklaring 14 (Verklaringen, betreffende het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid).

¹⁸ Het Common Security and Defence Policy (CSDP)

https://www.eeas.europa.eu/eeas/shaping-common-security-and-defence-policy_en

¹⁹ European External Action Service

The EEAS works under the political guidance of the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy and Vice-President of the European Commission (often referred to as HR/VP).

https://www.eeas.europa.eu/eeas/about-european-external-action-service_en

Twee jaar geleden, nog voor de oorlog in Oekraïne, werd een nieuw financieringsinstrument voor defensiezaken buiten de EU ingericht. Het werd Europese Vredesfaciliteit genoemd en valt onder het Gemeenschappelijk Buitenland en Veiligheidsbeleid. Het heeft een totale begroting van 12 miljard voor de periode van 2021 – 2027, met een jaarlijks plafond van 399 miljoen tot 2.480 miljard in 2027. De Europese Vredesfaciliteit heeft twee pijlers; een voor militaire operaties en een voor de assistentiemaatregelen. Het biedt de mogelijkheid om militaire gereedschappen te leveren aan partners.²⁰

De Europese Vredesfaciliteit is een tweede fonds dat steeds belangrijker is geworden. Het wordt gebruikt voor de financiering van militaire missies van de EU en de bewapening van bevriende actoren, waarvoor oorspronkelijk 5,7 miljard euro was uitgetrokken tussen 2021 en 2027. De Europese Vredesfaciliteit is bewust opgezet als een niet-budgettair financieel instrument, wat betekent dat het geen deel uitmaakt van de EU-begroting, maar wordt gevuld met middelen van de afzonderlijke staten.

Sinds de Russische aanval op Oekraïne heeft de Europese Vredesfaciliteit zich snel ontwikkeld tot het centrale Europese financieringsinstrument voor wapenleveranties aan Oekraïne. Daarom moesten de middelen herhaaldelijk worden aangevuld, voor het laatst in juni 2023, toen het bedrag werd verhoogd tot ongeveer twaalf miljard euro. Josep Borrell, de hoge vertegenwoordiger van de EU voor buitenlandse zaken, heeft ook opgeroepen om tegen 2027 nog eens 20 miljard euro vrij te maken voor wapens aan Oekraïne via deze Vredesfaciliteit.

DE LOBBY IN DE EU VAN DE WAPENINDUSTRIE

De tien grootste EU-wapenbedrijven en de twee grote lobbyorganisaties hebben honderden ontmoetingen gehad met de Europese Commissie sinds 2014 en ruim 150 ontmoetingen met Europarlementariërs sinds 2019. De voorzitter van de Specifieke Subcommissie Veiligheid en Defensie Nathalie Loiseau (Renew) is een van de belangrijkste gesprekspartners voor de militaire industrie. Ook worden wapenbedrijven uitgenodigd voor hoorzittingen in het parlement, terwijl kritische NGO's en onderzoekers zelden de kans krijgen om op zulke bijeenkomsten te spreken.²¹

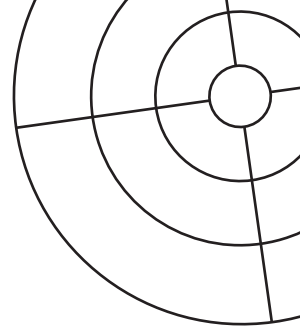
LOBBYPRAKTIJKEN VAN DE TOP 10 WAPENBEDRUVEN IN DE EU

Bron: European Network Against Arms trade

²⁰ European Peace Facility, https://fpi.ec.europa.eu/what-we-do/european-peace-facility_en

²¹ "Van oorlogslobby naar oorlogseconomie." Hoe de wapenindustrie Europees beleid vormgeeft. Mark Akkerman en Chloé Maulewaeter, september 2023

De inspanningen van de industrie werpen vruchten af: in het algemeen stemt het Europees Parlement met overweldigende meerderheid voor wetgeving ter ondersteuning van de wapenindustrie, zoals het Europees Defensiefonds en de Verordening ter ondersteuning van de munitieproductie.

Wapenbedrijven lobbyen ook steeds vaker op ander beleid dat voor hen belangrijk is, zoals vrijstellingen van milieuregels, toegang tot grondstoffen en de militarisering van grenzen.²² Ondanks hun succes bij het beïnvloeden van EU-instellingen en -beleid uiten zij regelmatig hun ontevredenheid over de resultaten, waarbij zij hun eisen voor meer geld en steun benadrukken.

Een recent verontrustend rapport van het European Network Against Arms Trade, een netwerk dat onderzoek doet naar wapenhandel, bevestigt dit beeld.²³ Het laat zien dat de lobby en de invloed van de wapenindustrie bij de roep om militarisering in Europa groot is - ze reiken zelfs tot aan de Europese Commissie.

TOT SLOT

De oorlog in Oekraïne heeft de EU gemilitariseerd. Het verloop van de oorlog zal ook de koers van de EU bepalen. Dat zal voornamelijk in tandem met de NAVO gaan, maar ook dat kan snel veranderen. Dat lijkt dan vooral afhankelijk van de Amerikaanse presidentsverkiezingen in november 2024. En van de ontwikkelingen in de oorlog in Oekraïne.

²² 'De defensie-industrie levert een cruciale bijdrage aan de veerkracht en veiligheid van de Unie, en dus aan vrede en sociale duurzaamheid.' Mairead McGuinness, EU-commissaris voor Financiële Diensten, Financiële Stabieliteit en Kapitaalmarkt (Antwoord op Parlementaire vraag E-001935/2023, 8 september 2023) Ontleend aan "Van oorlogslobby naar oorlogseconomie." Hoe de wapenindustrie Europees beleid vormgeeft. Mark Akkerman en Chloé Maulewaeter, september 2023.

²³ ENAAT-Report-WarLobby2WarEconomy_Sept2023-FINAL.pdf

5 EEN MILITAIR-INDUSTRIEEL-FINANCIËEL COMPLEX

De aandelenprijzen in de wapenindustrie zijn sinds 2001 ongeveer vertienvoudigd. Een aandeel van Lockheed Martin of Northrop Grumman ging van minder dan 30 dollar naar 450 dollar op het moment van schrijven, dat van General Dynamics van 27 dollar naar 250 dollar. Aandelen van Rheinmetall die 10 euro waard waren, zijn nu meer dan 300 euro waard. Ook het Italiaanse defensiebedrijf Leonardo vertienvoudigde zijn aandeelwaarde in de afgelopen tien jaar. Het aandelengemiddelde in de wapenproducerende sector is de afgelopen 12 maanden met 25% gegroeid, terwijl de Europese Stoxx-index voor lucht- en ruimtevaart en defensie in dezelfde periode met meer dan 50% is gestegen. Deze ontwikkeling zijn niet toevallig.

De twee grote oorlogen, Oekraïne en Gaza, hebben het thema ‘oorlog’ middenin de publieke belangstelling gebracht, hoewel veel andere oorlogen nog steeds worden genegeerd. Dit legt ook de financiële en economische kant van oorlog bloot. Kapitaal vindt steeds meer haar weg naar de wapenindustrie. Onder de investeerders vinden we bekende namen van grote spelers: BlackRock, Vanguard, Capital Group, Wellington, State Street, JP Morgan etc.

Deze investeringsfondsen investeren traditioneel gezien ook aan hun contacten met beleidsmakers: lobby. Het samenspel van politici, hoge militairen en opiniemakers, die in de media om beurten alarm slaan over de vermeend slechte staat van de Europese wapenindustrie en oproepen tot extra investeringen, zijn dan ook niet verwonderlijk.

Op woensdag 21 februari 2024 deed voormalig CDA-minister van Buitenlandse zaken en secretaris-generaal van de NAVO Jaap de Hoop Scheffer bij NOS-programma Nieuwsuur de oproep aan pensioenfondsen om meer in de wapenindustrie te investeren. Een dag later deed huidig D66 minister van Defensie Kajsa Ollongren dezelfde oproep, waarbij zijn de toevoeging maakte dat pensioenfondsen die niet aan die oproep voldeden ‘onderdeel van het probleem’ waren.²⁴ Opvallend dwingende propagandataal. De zondag erop, op 25 februari, zat minister van Buitenlandse Zaken Bruins-Slot met dezelfde boodschap in Tv-programma Buitenhof. Correspondent-journalist Rutger Bregman volgde haar op met de boodschap dat het ‘kopen van granaten voor Oekraïne’ een kwestie van ‘morele ambitie’ was.²⁵

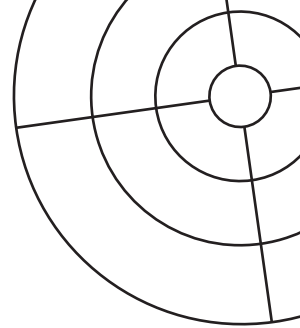
De wapenindustrie en de financiering ervan domineert het maatschappelijk debat in het voorjaar van 2024. Dit gaat vaak gepaard met de boodschap dat Europa nagenoeg weerloos is. Niet zelden zijn het generaals die dit verkondigen.²⁶ De grote angst dat de VS zullen wegvallen als betrouwbare partner als Trump in november 2024 wordt verkozen als president leidt tot de conclusie bij Europese politici dat Europa zelfstandiger in haar defensie moet worden en meer aan wapens moet uitgeven.

Nu is de angst dat Trump herkozen wordt reëel en is het niet onwaarschijnlijk dat hij een onbetrouwbare partner in de NAVO zal worden. Maar om te zeggen dat Europa weerloos is door een gebrek aan defensieuitgaven, is niet met feiten te staven. Volgens het Stockholm International Peace Institute (SIPRI), een gerenommeerde Zweedse denktank die zich met mondiale oorlogsontwikkelingen bezighoudt, geven de Europese NAVO-landen ruim 5 keer zo veel geld aan defensie uit als Rusland

²⁴ Wéér oproep om te investeren wapens, maar pensioenfondsen blijven voorzichtig | Trouw

²⁵ 25 februari - Buitenhof - AVROTROS - BNNVARA - VPRO

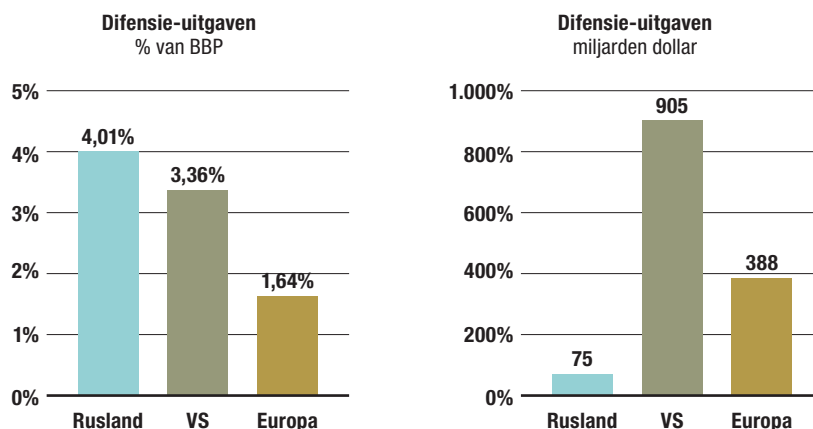
²⁶ Waarom veel hooggeplaatsten waarschuwen voor een dreigende oorlog met Rusland: ‘Het is geen vaststaand feit dat we in vrede leven’ | Het Parool

(respectievelijk 388 miljard dollar en 75 miljard dollar).²⁷ De VS geven daarentegen 905 miljard dollar per jaar uit aan wapens. Zal meer geld voor oorlog ons daadwerkelijk veiliger maken?

DEFENSIEUITGAVEN VAN RUSLAND, DE VS EN EUROPA

Bron: The Military Balance. Via: Nieuwsuur

De wapenfabrikanten willen het ons in ieder geval graag doen geloven en spinnen flink garen bij deze boodschap. Uit een analyse door de Financial Times van 15 defensiegroepen, waaronder de grootste Amerikaanse aannemers, het Britse BAE Systems en het Zuid-Koreaanse Hanwha Aerospace, bleek dat hun gezamenlijke orderportefeuille eind 2022 - het laatste jaar waarvoor gegevens over een volledig jaar beschikbaar zijn - 777,6 miljard dollar bedroeg, tegen 701,2 miljard twee jaar eerder.²⁸

De trend zette zich voort in 2023. In de eerste zes maanden van dit jaar - de laatste uitgebreide kwartaalgegevens die beschikbaar zijn - bedroeg de gecombineerde orderportefeuille van deze bedrijven \$ 764 miljard, waardoor hun toekomstige pijplijn van werk toenam doordat overheden orders bleven plaatsen.

De aanhoudende uitgaven hebben de interesse van beleggers in de sector aangewakkerd. De wereldwijde MSCI-benchmark voor aandelen in de sector is de afgelopen 12 maanden met 25 procent gestegen. De Europese Stoxx-index voor lucht- en ruimtevaart en defensie is in dezelfde periode met meer dan 50 procent gestegen. De oorlog in Oekraïne en andere geopolitieke spanningen stuwden orders naar defensiebedrijven.²⁹

De stijgingen weerspiegelen de overtuiging van beleggers dat hogere defensie-uitgaven door regeringen een blijvertje zijn. De totale wereldwijde militaire uitgaven stegen in 2022 in reële termen met 3,7% tot een nieuw record van \$2.240 miljard, volgens het SIPRI. Het hierboven beschreven samenspel tussen beleids- en opiniemakers, overheden, militairen en wapenbedrijven maakt de geesten rijp voor een verdere stijging in 2024 en verder.

²⁷ Macht tegenover macht: 'We zitten in een nieuwe wapenwedloop' (nos.nl)

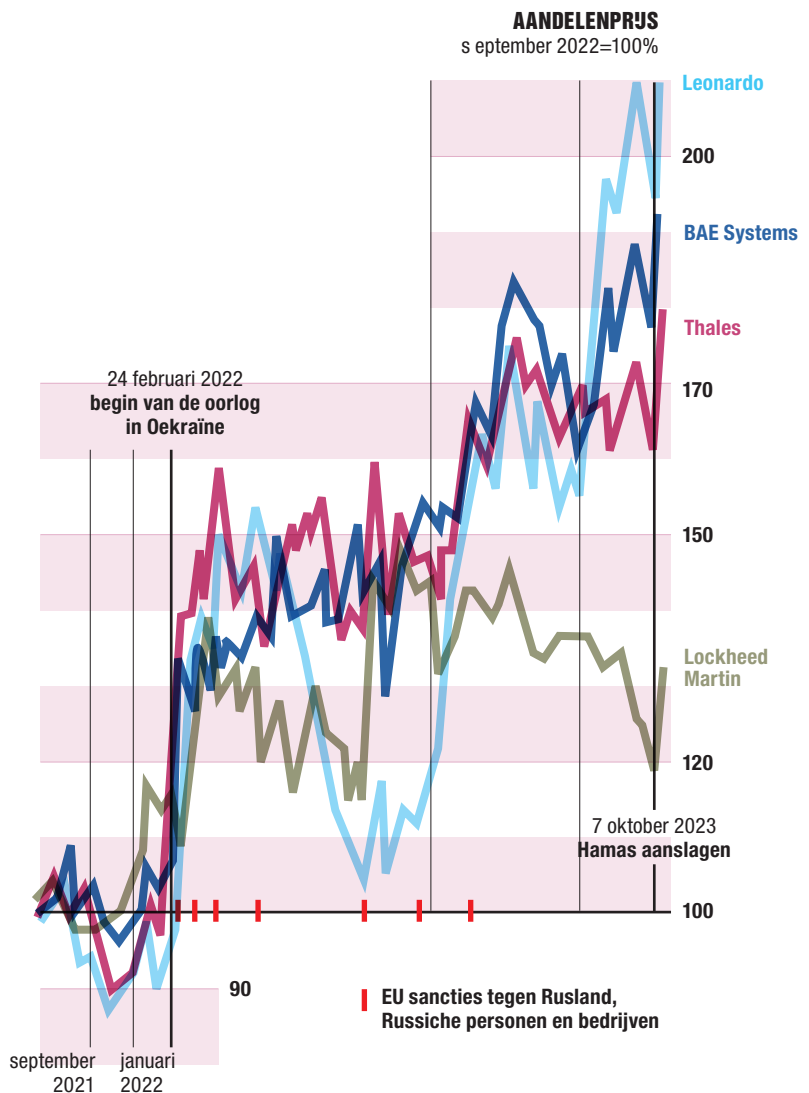
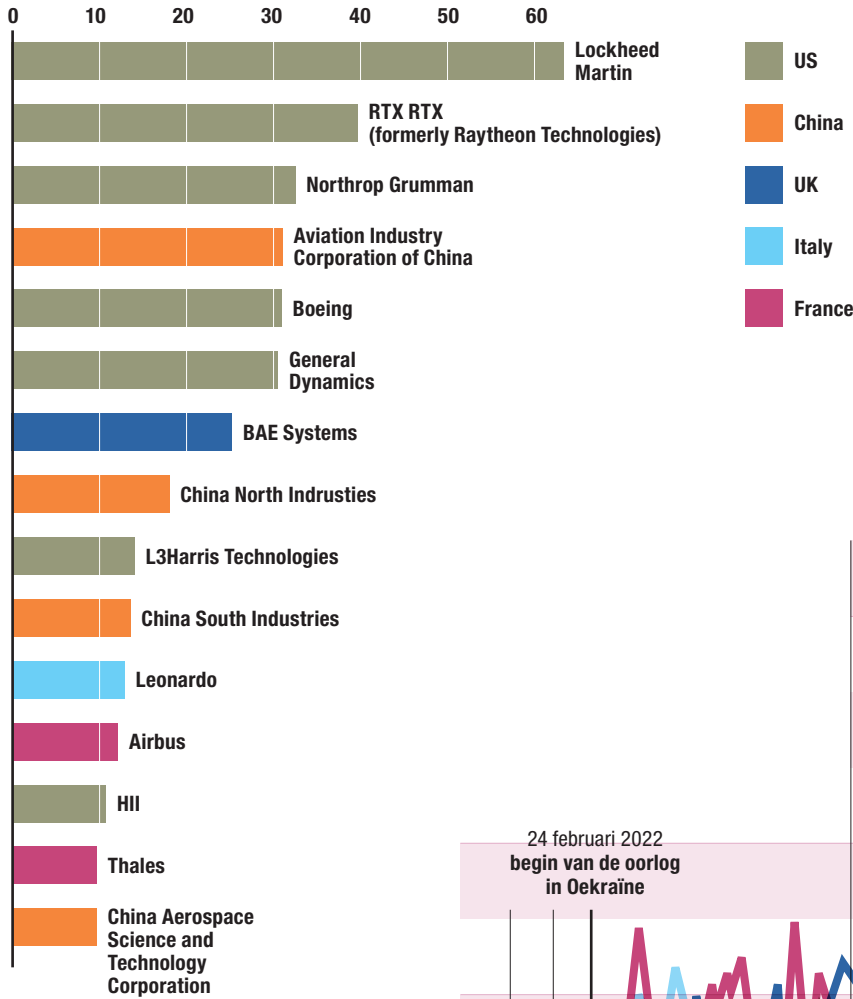
²⁸ Financial Times, 27 DECEMBER 2023,

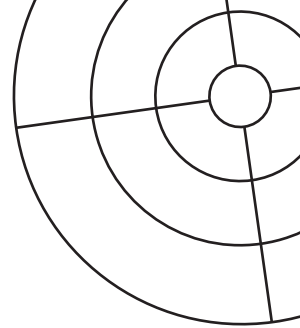
²⁹ Noot voor de grafiek: Gerapporteerde valuta anders dan de US\$ zijn omgerekend op basis van de koers op 15 december. RTX- en L3Harris-cijfers zijn opgenomen vanaf respectievelijk 2020 en 2019, als gevolg van fusies. De cijfers van Thales zijn inclusief civiele activiteiten in avionica en ruimtevaart, en exclusief afgestoten transportactiviteiten vanaf 2021. De cijfers van Rheinmetall vanaf 2021 omvatten orders en andere overeenkomsten. Hanwha cijfers zijn voor landstrijdkrachten. Airbus maakt H1 backlogs niet bekend.

Bron: FT analyse van gegevens van bedrijven. Zie grafieken op pagina 21

WAPENPRODUCENTEN

Omzet van de top 15 wapenbedrijven in 2022 in miljarden Euro's

6 WAPENWEDLOOP EN KERNWAPENS

Er zijn nog altijd ca. 12.500 kernwapens - sommige tot wel duizend keer krachtiger dan de bom op Hiroshima - waarvan 93% Russisch en Amerikaans. Zo'n 2000 stuks kunnen in enkele minuten worden afgevuurd. Ca. 160 liggen in Nederland, België, Duitsland, Italië en Turkije: ook wel de *nuclear sharing* genoemd.³⁰

Veel kernwapenbeheersings- en ontwapeningsverdragen zijn inmiddels opgezegd of opgeschort, het aantal kernwapens neemt zelfs weer toe, na gestage daling vanaf ca. 70.000, eind jaren '80. Voorts vernieuwen de kernwapenstaten hun arsenalen, inclusief hypersonische wapens, *Artificial Intelligence* en andere technologische ontwikkelingen. Het is dan ook niet meer de vraag of maar wanneer het mis gaat, met catastrofale medisch-humanitaire en milieugevolgen, aldus vele experts zoals de *Atomic Scientists*. Hun *Doomsday Clock* stond zelfs in de Koude Oorlog niet zó op scherp als nu.

Ook de Nederlandse regering erkent: zolang er kernwapens zijn, blijft het risico op een atoomoorlog. Daarbij kan het ook onbedoeld misgaan: al vaak is de wereld net ontsnapt aan nucleaire vernietiging door technisch of menselijk falen, en geluk duurt niet eeuwig. De altijd zo neutrale medische wereld waarschuwde onlangs nog wereldwijd en indringend voor een nucleaire ramp met gelijklopende bijdragen in 100 bladen en tijdschriften .

Frankrijk investeert sinds 2018 fors meer in het nucleaire arsenaal , en het Verenigd Koninkrijk is al vanaf 2006 bezig met 'modernisering', dus met vernieuwde kernwapens. De VS vernieuwen eveneens het nucleaire arsenaal, waaronder ook de in Europa geplaatste kernwapens. Tenslotte zijn er berichten dat de VS opnieuw kernwapens zullen plaatsen in het Verenigd Koninkrijk (waar ze 15-20 jaar geleden werden teruggetrokken). De doctrines van wederzijdse afschrikking lijken weer meer op de voorgrond te staan. Die leidt ertoe dat de vanaf de jaren '80 ingezette route naar ontwapening inmiddels lijkt verlaten, en het risico dat door misverstanden of ongelukken een kernwapen tot ontploffing komt weer groter wordt.³¹

Het is een levensgevaarlijke situatie, die alleen fundamenteel oplosbaar is door afschaffing van alle kernwapens, voor het te laat is. De eerstverantwoordelijken, de kernwapenstaten, verzaken echter al decennia hun ontwapeningsverplichtingen onder Artikel VI van het Non-Proliferatieverdrag. Dus moeten andere landen optreden en juist hier heeft ons land verwachtingen gewekt, mede door maatschappelijke druk.

NIEUWE KOUDE OORLOG?

Met de bloedige oorlog in Oekraïne is ook een nieuwe Koude Oorlog begonnen. Kernwapens zijn daarin net als in de vorige Koude Oorlog van cruciaal belang. Met het gebruik van kernwapens wordt al vijftien maanden bedreigd door Rusland. Bovendien zijn er plannen om meer kernwapens te plaatsen. Rusland wil tactische kernwapens op Wit-Russische MIG-bommenwerpers in Wit-Rusland plaatsen en de VS

³⁰ Deze passage is ontleend aan inleiding van Peter Buijs van het Balieberaad, tijdens een hoorzitting in de Tweede Kamer op donderdag 15 februari 2024, zie <https://debatdirect.tweedekamer.nl/2024-02-15/internationaal/aletta-jacobszaal/de-spanning-in-europa-mbt-kernwapens-14-30/onderwerp>

³¹ Deze passage is ontleend aan inleiding van Cor Ouwes van PAX, tijdens een hoorzitting in de Tweede Kamer op donderdag 15 februari 2024, zie <https://debatdirect.tweedekamer.nl/2024-02-15/internationaal/aletta-jacobszaal/de-spanning-in-europa-mbt-kernwapens-14-30/onderwerp>

werkt aan de plaatsing van nieuwe kernwapens in West-Europa. De achtergrond van plaatsing in Wit-Rusland is het insnoeren van dat land aan Rusland. Het gaat om de stille strijd die gaande is om exclave Kaliningrad dat over land via het spoor vanuit Wit-Rusland door de Suwalki-corridor moet worden bevoorrad. Dat was in de zomer van 2022 een probleem toen Litouwen de EU-boycot tegen Rusland ook op Kaliningrad afzonderlijk van toepassing verklaarde. Die Litouwse boycot is onder druk van de EU ingetrokken, maar bewijst de kwetsbaarheid voor Rusland van vooruitgeschoven post Kaliningrad. De spanningen over Kaliningrad kunnen oplopen in komende jaren. Alle landen zijn allemaal bang van elkaar en die angst loopt op.

De oude plannen van de VS om kernwapens in België, Duitsland, Italië en Nederland te plaatsen zijn versneld. Deze plannen worden zelfs aangescherpt met de hernieuwde plaatsing van raketten in Lakenheath, Engeland. De vernieuwing van kernwapens in West-Europa was eigenlijk al vóór de inname van de Krim voorzien, met de introductie van de F-35, die ook kernwapens kan dragen. Tot aan de jaren negentig had Nederland zes verschillende kernwapentaken en zeker vier verschillende kernwapenopslagplaatsen. Na de Koude oorlog zijn vijf kernwapentaken beëindigd, maar is er één overgebleven. Dat is de kernwapentaak van de F-16. De F16 is inmiddels vervangen door de F-35.

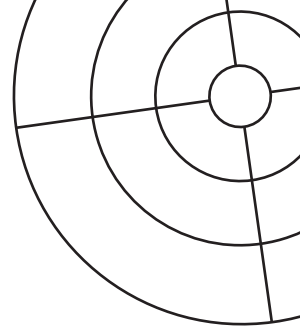
VOLKEL

Op dit moment liggen waarschijnlijk nog altijd twintig Amerikaanse kernbommen op vliegbasis Volkel in Noord-Brabant. Een publiek geheim, dat nooit officieel is of wordt bevestigd. Ze zijn van het type B-61 en het zijn zogeheten vrijevalbommen. De VS zullen deze bommen binnenkort omruilen voor nieuwe kernbommen, de B-61-12. Deze bom beschikt over nieuwe technische mogelijkheden. Het belangrijkste verschil is dat de bommen een nieuw staartstuk krijgen. Door dit nieuwe staartstuk kan de B-61-12 ongeveer drie keer zo nauwkeurig op een doelwit worden gericht als zijn voorganger de B-61. De B-61-12 is daarmee de eerste gestuurde vrijevalbom in het kernwapenarsenaal van de VS. Daarnaast heeft deze nieuwe bom ten opzichte van de B-61 de mogelijkheid zich in de aarde te boren voordat het ter ontploffing wordt gebracht.

Door de nieuwe technische capaciteiten van de B61-12 lijkt dit wapen ingezet te kunnen worden met beperktere gevolgen dan zijn voorganger. Dat betekent ook dat de drempel tot inzet van nucleaire wapens wordt verlaagd, omdat ze nu als een 'realistischer' optie kunnen worden gezien - met alle escalatierisico's van dien. De B61-12 komt ook nog eens te hangen onder een nieuw gevechtsvliegtuig, de F-35. Dit betreft een zogeheten vijfde generatie gevechtsvliegtuig met een uitgebreider sensorenpakket dan eerdere vliegtuigen en *stealth*-eigenschappen, wat het minder zichtbaar maakt voor (vijandelijke) radar. De eerste F-35-vliegtuigen zijn inmiddels gestationeerd op vliegbasis Volkel.

Dan is er het risico van ongelukken. De kernbommen verhogen het risico op nucleaire incidenten. Begin 2023 was er het bericht dat er een kernwapenongeluk was gebeurd op Volkel. Er was een foto opgedoken van een kromgebogen kernbom met plakkers over de neus. De Federation of American Scientists had vastgesteld dat de foto in Volkel was genomen. De Nederlandse regering ontkende alles en had aan de Amerikanen gevraagd wat er was gebeurd. De Amerikanen meldden dat het een oefening was en er werd niets over Volkel gezegd. Niets aan de hand.

³² Geen Amerikaanse kernwapens in Europa, 20 mei 2023, <https://www.stopdeoorlogamsterdam.nl/geen-amerikaanse-kernwapens-in-europa.html>

Dat risico bestond al in het tijdperk voor de invoering van kunstmatige intelligentie. Het misbruik van kunstmatige intelligentie is een extra reden om kernwapens te ontmantelen.

KERNONTWAPENING IS NODIG

De SP neemt het probleem van de kernbewapening zeer serieus en vraagt om openheid van de regering over de kernwapenpolitiek en over de wijze van uitvoering van de kernwapentaak door de Nederlandse luchtmacht.

Veel kernwapenvrije landen (inmiddels 93) sloten zich al aan bij het Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons. Voor de kernwapenvrije landen is dit een uitvoering van artikel 6 van het Non-Proliferatieverdrag. Dat artikel vormt de derde pilaar van het Non-Proliferatieverdrag: ontwapening door kernwapenstaten (naast non-proliferatie en vreedzaam gebruik van kernenergie). Ook binnen het Non-Proliferatieverdrag spreken landen zich uit tegen het 'nuclear sharing'. Namens 120 landen stelde Indonesië bij de laatste vergadering van het Non-Proliferatieverdrag (2022): *'het is de mening van de groep dat ... nuclear weapon-sharing door Lidstaten een duidelijke schending vormt van non-proliferatie verplichtingen van Nuclear Weapon States onder artikel I en van Non-Nuclear Weapons States onder artikel II. ... De groep roept deze Lidstaten daarom op om nuclear-sharing afspraken met andere staten onder alle omstandigheden en onder alle vormen van veiligheidsafspraken te beëindigen, inclusief als onderdeel van militaire bondgenootschappen.'* Deze oproep is duidelijk ook gericht aan Nederland.

Het verdrag dat kernwapens verbiedt, verbiedt daarmee de ontwikkeling, vervaardiging, testen, het bezit en het gebruik van of de dreiging met kernwapens als ook het ondersteunen van of assisteren bij zulke daden.

FINANCIERING VAN KERNWAPENS

Voor bedrijven die onderdelen bouwen voor kernwapens of onderhouden en uitbreiden, is toegang tot private financiering cruciaal. De banken, pensioenfondsen, vermogensbeheerders en andere financiers die blijven investeren in of krediet verlenen deze bedrijven de gelegenheid de productie van onmenselijke wapens voort te zetten. Door hun zakelijke relaties met deze bedrijven kunnen financiële instellingen beschikbaar kapitaal voor kernwapengerelateerde activiteiten verminderen en zo bijdragen aan de verwezenlijking van de doelstellingen van de doelstellingen van het kernwapenverdrag.

Er zijn 287 financiële instellingen in de Westerse wereld die investeren in de (Westerse) kernwapenindustrie. Dat blijkt uit recent onderzoek van vredesorganisaties PAX en ICAN over de periode van januari 2021 tot augustus 2023. Het gaat daarbij om banken, pensioenfondsen, verzekeringsmaatschappijen, vermogensbeheerders en andere financiële instellingen. Dat zijn er overigens minder dan bij vorige rapportages. In de laatste rapportage gaat het om 306 financiële instellingen.

7 ONS PLEIDOOI

Na de inzet van de eerste kernwapens op Hiroshima en Nagasaki in 1945 zei Albert Einstein: ‘Hiermee is alles veranderd, behalve onze manier van denken.’ Een oorlog tussen grootmachten zou zich niet langer beperken tot de dood van miljoenen onschuldige aardbewoners, het zou het einde van de menselijke beschaving betekenen. De politiek van gemilitariseerde machtsblokken en invloedssferen is echter nooit verdwenen. Integendeel, deze politiek is terug aan een opmars bezig. Vrede raakt verder weg en de voorbereidingen op oorlog worden *self-fulfilling profecies*.

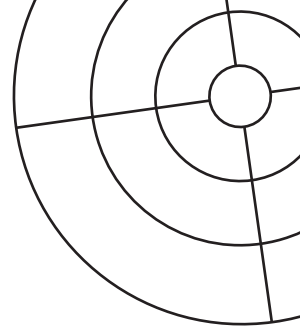
Nederland en de Europese Unie zijn in de ban van oorlogsretoriek. Binnen die oorlogsretoriek lopen we het gevaar dat er maar een oplossing wordt gezien: meer wapens en meer spierballentaal. Wij vinden het belangrijk om te blijven benadrukken dat er altijd een ander pad is: dat van diplomatie. De SP is niet naïef. De wereld is inderdaad gevaarlijk en onvoorspelbaar. Er zijn wereldleiders die niet betrouwbaar zijn en het is belangrijk dat we onszelf kunnen verdedigen als dat nodig is. Maar we zien de gevaren van oorlogstaal en we zien ook de economische belangen van de wapenindustrie. Een wapenwedloop is geen oplossing en maakt de wereld onveiliger. Oorlogen worden gestart door de elite en uitgevochten door de werkende klasse. Zij mogen niet het slachtoffer zijn van falende en gevaarlijke machtspolitiek.

De SP wil een buitenlandse politiek op basis van gelijkwaardigheid tussen landen, diplomatie en een internationale rechtsorde. De wereld maakt nu een beweging die daar recht tegen ingaat. Landen als Rusland en Israël schenden het internationaal recht iedere dag. De VS voert aanvallen uit in Jemen, met zeer discutabel of zonder internationaal mandaat – met steun van onder andere Nederland. Machtsblokken militariseren in rap tempo. De scheidslijnen worden steeds strakker getrokken. Tegenstanders worden gedemoniseerd en gesprekken worden onmogelijk. Vrede en diplomatie worden gezien als radicaal, en oorlog en bewapening als de norm. Deze ontwikkeling moet gestopt worden in het belang van vrede.

In deze context wordt meer geld vrijgemaakt voor wapens en wapenexport. De regels rondom wapenexport worden versoepeld. Nederland dreigt de zeggenschap over wapenexport uit handen te geven aan andere landen. De kans neemt hierdoor toe dat Nederlandse wapens terecht komen bij dubieuze regimes en landen waar mensenrechten worden geschonden. Waar we nu al wapen aan Israël leveren, zal het aantal burgerslachtoffers door Nederlandse wapens toenemen. Dit mag niet gebeuren.

De constante roep om meer geld voor wapens en defensie draagt verder bij aan de militarisering van de EU als machtsblok en de NAVO als motor. Dit, terwijl Europese landen nu al 5 keer zo veel geld aan defensie uitgeven als Rusland. Meer geld voor wapens en meer militarisering zullen ons niet veiliger maken, maar wel de portemonnee van de wapenindustrie spekken. Een ander perspectief is nodig.

De SP wil werken aan vrede, hoe moeilijk dit ook is. Er is een nieuwe internationale veiligheidsstructuur nodig onder leiding van de Verenigde Naties, waar alle landen in vertegenwoordigd zijn. Voor een politiek op basis van internationaal recht is een grotere rol voor de VN nodig, met daarbij een hervorming van de VN. De vijf permanente leden van de Veiligheidsraad hebben met hun vetorecht onevenredig veel macht – macht die gebaseerd is op de realiteit van vlak van de Tweede Wereldoorlog. Dit maakt de Veiligheidsraad besluiteloos als het conflicten betreft waar de permanente leden zelf belang bij hebben of bij betrokken

zijn. Er is daarom een hervorming van de VN nodig die niet de macht bij enkele landen houdt, maar andere landen een gelijkwaardige inbreng biedt. Dit moet ervoor zorgen dat de VN op democratische wijze wel slagkracht heeft en houdt.

Landen uit alle delen van de wereld moeten gaan samenwerken om vrede te bereiken. Dit geldt ook voor een einde aan de illegale inval en oorlog in Oekraïne, de oorlog in Gaza en alle andere conflicten die nu spelen. Deze conflicten kennen geen enkel militaire oplossing, dus de internationale gemeenschap moet ingrijpen om permanente oorlog te voorkomen. Dit betekent niet dat Oekraïne zich moet overgeven aan Rusland. Dit betekent wel dat de internationale gemeenschap eraan kan en moet werken om Rusland tot de onderhandelingstafel te dwingen. Is dit moeilijk? Ja. Maar vrede is de moeite van het proberen waard, ongeacht de moeilijkheden. Permanente oorlog mag nooit het alternatief zijn voor diplomatie.

